SERVET AZGINLIĞI

(teref, itraf)

İNSANI FİRAVUNLAŞTIRAN İLLET

Kur'an'ın temel kavramlarından biri olan itraf, nimette genişlik anlamındaki 'türfe' kökünden türeyen bir sözcüktür. Kur'an bunun daima 'ifal' kalıbındaki türevlerini kullanmıştır, yani itraf şeklini. İtraf, Kaamus mütercimi Âsim Efendi'nin muhteşem Türkçesiyle şöyle tanıtılmıştır:

"Bir adamı, nimetin Firavunluğunun tuğyana düşürmesidir. Ve bağy ve dalâlette musir ve mukîm olmak manasınadır. Aynı kökten 'tetrif dahi refah ve nimetin kesreti sahibini bağy ve dalâlete düşürmek manasınadır. Yine aynı kökten türeyen 'istitrâf ise kesret-i nimet sebebiyle Firavun gibi tuğyan eylemek manasınadır." (Fîrûzâbâdî, *Kaamus,* trf. maddesi)

Bugünkü Türkçe ile söyleyelim;

"Nimet Firavunluğunun bir adamı azgınlığa, tâğutluğa düşürmesi ve kişinin eşkıyalık ve sapıklıkta ısrarlı ve sabit olmasıdır. Aynı kökten gelen 'tetrif de refah ve nimet çokluğunun kişiyi eşkıyalık ve sapıklığa düşürmesidir. Yine aynı kökten türeyen 'istitrâf ise nimet çokluğu sebebiyle firavun gibi azmak anlamındadır."

İtraftan isim (ism-i faili ve ism-i mef'ûl) olan ve Kur'an tarafındandan da kullanılan mütref (veya mütrif) kelimesi ise yine Kaamus'a göre "içinden gelen her şeyi yapmakta hiçbir engel tanımayan cebbar ve istilacı kimseye denir."

Kur'an işte bu 'mütref tipi insanlığın huzur ve barışının bütün yollarını tıkayan bir bela gibi görmekte, bütün peygamberlerin bu bela ile uğraştıklarını çok açık ve radikal ifadelerle önümü-

ze koymaktadır. Bir evrensel kural halinde verilen şu beyyineye bakın:

"Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, onun servet ve refahla firavunlaşmış kodamanları mutlaka şöyle demişlerdir: "Biz, sizin elçilik yaptığınız şeyi inkâr ediyoruz!" (Sebe', 34)

Firavunlaşanlara ve firavunlaştıranlara savaş açan Zühruf suresinde bu evrensel ilke bir başka bağlamda yeniden ifadeye konmuştur:

"İşte böyle! Senden önce de hangi kente bir uyarıcı göndermişsek oranın servetle firavunlaşmış kodamanları mutlaka şöyle demişlerdir: 'Biz atalarımızı bir ümmet/bir din üzerinde bulduk; yalnız onların eserlerine uyarak yol alacağız.' Uyarıcı dedi: 'Peki, ben size, atalarınızı üzerinde bulduğunuz şeyden daha iyi yol göstereni getirmiş olsam da mı?' Dediler: 'Doğrusu, biz seninle gönderilen şeyi tanımıyoruz.' Bunun üzerine onlardan öc aldık. Bir bak, nice olmuştur o yalanlayanların sonu!" (Zühruf, 23-25)

Kur'an'a göre, insan hayatını ıstıraba itip toplumu yozlaştıran en büyük zulüm, refahtan kaynaklanan azmadır. Yani itraf... Bu yüzdendir ki, Kur'an, toplumların ve medeniyetlerin yükseliş devirlerinde itrafın değil, gayret ve emeğin egemen olduğunu, çöküş devirlerinde ise itrafın ve mütreflerin hâkim duruma geçtiğini söylemektedir. Bu dönemlerde itraf mümessilleri (mütrefler) kendilerine düşen görevleri savsaklamanın yanında, toplumu yönetme durumuna geçmekle de çöküşü hızlandırırlar. Ve böyle bir toplumun batması, Kur'an'a göre, bir evrensel zorunluluk haline gelir. İsra suresi 16. ayet, âdeta kural koyarcasına şöyle diyor:

"Biz bir ülkeyi/medeniyeti mahvetmek istediğimizde, onun servet ve refahla firavunlaşmış kodamanlarına emirler yöneltiriz/onları yöneticiler yaparız da onlar, orada bozuk gidişler sergilerler. Böylece o ülke/medeniyet aleyhine hüküm hak olur; biz de onun altını üstüne getiririz."

Bu yerle bir etmenin en sarsıcı anlatımı, tarihin en mucize ihbarı halinde Enbiya suresinde verilmiştir:

"Zulmetmiş nice kenti/medeniyeti biz kırıp geçirdik ve arkaların-

dan başka bir topluluk oluşturduk. Şiddetimizi hissettiklerinde hiç vakit geçirmeksizin oradan dörtnala kaçıyorlardı. Kaçmayın, içinde servet azgınlığıyla firavunlaştırıldığınız yere, meskenlerinize dönün ki, hesaba çekilebilesiniz. Dediler: 'Lanet olsun bize! Biz gerçekten zalimlermişiz!' Bu davaları sürüp giderken biz onları kökten biçilmiş hale getirdik; alevi sinmiş ateşe benzeyen kişiler oluverdiler." (Enbiya, 11-15)

Sebe' 34-37. ayetler, tereftemsilcilerinin bütün uyarıcılara karşı çıktıklarını belirtmektedir:

"Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, onun servet ve refahla firavunlaşmış kodamanları mutlaka şöyle demişlerdir: 'Biz, sizin elçilik yaptığınız şeyi inkâr ediyoruz!' Şunu da söylemişlerdir: 'Biz, malca da evlatça da sizden daha fazlayız! Azaba uğratılacak olanlar, bizler değiliz."

Toplumların felaket sebeplerinin başında, uyarıcıları bırakıp mütrefleri dinlemek gelmektedir. Mütreflere karşı öne çıkarılan uyarıcılar, 'birikim sahipleri' (ulû bakıyye) olarak anılmaktadır. Birikim sahipleri gerekeni yapmadıklarında yani uyarıyı layıkıyla yerine getirmediklerinde toplumun çökmesi hak olur:

"Sizden önceki kuşakların söz ve eser/birikim sahibi olanları, yeryüzünde bozgunculuktan alıkoymalı değiller miydi? Ama içlerinden kurtarmış olduklarımızın az bir kısmı dışında hiçbiri bunu yapmadı. Zulme sapanlar ise içine itildikleri servet şımarıklığının ardına düşüp suçlular haline geldiler." (Hûd, 116)

Mütreflerin en önde gidenleri her toplumda bir kodamanlar ekibi oluşturur. Kur'an bu ekibi âlîler (yukarıdakiler, üsttekiler) veya mele' (kodaman kadro) diye ifade eder. Bu ekip, 'alışılmışa ters' gelen her şeye karşı çıkar. Bütün peygamberlere öncelikle bu ekip karşı çıkmıştır:

"Toplumunun; küfre sapan, âhiret buluşmasını yalanlayan, dünya hayatında servet ve refahla firavunlaştırıp azdırdığımız kodaman takımı şöyle dedi: 'Bu adam, sadece sizin gibi bir insan; yemekte olduğunuzdan yiyor, içmekte olduğunuzdan içiyor. Kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, o takdirde mutlaka hüsrana uğrayanlar olursunuz." (Müminûn, 33-34)

"Toplumunun kodamanları dediler ki, 'Vallahi, biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz." (A'raf, 60, 66, 75, 88, 90, 103, 109, 127)

"Toplumunun küfre sapanlarının kodamanlar heyeti Nuh'a şöyle demişti: 'Bize göre sen, bizim gibi bir insandan başkası değilsin. Bakıyoruz sana, ayak takımımızın basit görüşlü insanlarından başkası ardına düşmüyor. Sizin bize hiçbir üstünlüğünüzün olduğuna inanmıyoruz. Aksine, sizi yalancılar sayıyoruz." (Hûd, 27, 38)

MÜTREF-MÜSTAZ'AF DİYALEKTİĞİ

Teref erbabının kodamanlar kadrosuna karşı çıkan iman grubu, müstaz'aflar olarak anılıyor. Müstaz'aflar, kodamanların kibir ve gurur hegemonyalarına karşı çıkan bir uyarı kadrosudur. Mütreflerin tıkadığı yaratıcı sonsuzluk yolunu bunlar açar. (bk. 7/75-76, 88; Sebe', 31-34)

Mütreflerin zulme dayalı hegemonyaları, istiz'af denen ezme, sömürme, baskı ve horlama sürecini başlatır. Böylece, toplumda servet ve refahla şımarmışlarla (mütreflerle) onların ezip sömürdüğü gruplar (müstaz'afûn) arasında didişme ve boğuşma başlar. Bu didişmede, Yaratıcı Kudret'in, ezilenler yanında yer aldığını ve onları oluşun motor gücü saydığını Kur'an açık bir biçimde dile getirmektedir:

"Ve biz istiyoruz ki, yeryüzünde ezilip horlananlara bağışta bulunalım, onları önderler yapalım, onları mirasçılar haline getirelim. Ve yeryüzünde onlara imkân ve kudret verelim. Firavun'a, Hâman'a ve onların ordularına da korkmakta oldukları şeyleri gösterelim." (Kasas, 5-6)

Kur'an, böylece, oluş diyalektiğinin temeline ezen ve horlayanla, ezilen ve horlananların mücadelesini koymaktadır. Şunu belirtmeliyiz: Bu diyalektikte ezmenin nesnesi, Kur'an tarafından gösterilmemiştir. Bu demektir ki, bu nesne değişkendir. Çoğunlukla ekonomik değerler, bazen de başka unsurlar öne geçer. Diyalektiğin değişmeyen yanı ezen-ezilen çelişme ve çekişmesi olacaktır. Kur'an buna 'üsttekilerle ezilenlerin çekişmesi' diyor.